ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։
Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ"

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թուին

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակվի նոյն ոգով և նոյն պրոգրամմայով ԱՄԵՆ ՕՐ (բացի տօն և տօներին հետեւեալ օրերից)։

ՊՐՕԳՐԱՄՄԱ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդող յօդուածներ, III Ներքին տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆելիետոն և Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ։

ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԸ, տարեկան 10 րուբլ, կէս տարվան 6 ր., հինգ ամս. 5 ր., չորս ամս. 4 ր., երեք ամս. 3. ր. երկու ամս. 2 ր. և մի ամս. 1 րուբլ։

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետեւեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սխալ կարծիք։—Ներքին տեսութիւն՝ Նամակ Եկատերինոդարից։—Խառն լուրեր։—«Մշակի» հեռագիրներ — Յայտարարութիւններ։— Բանասիրական՝ Դաւիթ Բէկ։

ՍԽԱԼ ԿԱՐԾԻՔ

Ընդհասարակ հասարակութեան մեծամասնութիւնը այն կարծիքի է, որ լաւ է լինեն վատ դպրոցներ մի հասարակութեան մէջ, քան թէ բոլորովին դպրոցներ չը լինեն, լաւ է լինի մի պակասաւոր մամուլ մի ազգի մէջ, քան թէ բոլորովին լրագրութիւն չը լինի, լաւ է կիսակատար բարձրագոյն ուսում ստացած մարդիկ լինեն մի հասարակութեան մէջ, քան թէ բոլորովին չը լինեն բարձրագոյն ուսում ստացածները մի ազգի մէջ։

Այդ կարծիքը մենք սխալ և վնասակար ենք համարում։

Մեր կարծիքով հասարակութիւնը թող մնայ անկիրթ, նահապետական կեանք վարող, բնական առողջ դատողութիւն ունեցող,—կամ ճշմարիտ լուսաւորութիւն ստանայ։ Բայց ամենավնասակարն է կեղծ կրթութիւնը, կէս լուսաւորութիւնը....

Լաւ է մի հասարակութիւն բոլորովին չունենայ դպրոցներ, քան թէ ունենայ նոր սերունդը անբարոյականացնող դպրոցներ։ Լաւ է ազգը բոլորովին չունենայ ազգային մամուլ, քան թէ ունենայ մի մամուլ, որ լրբացնում է, անբարոյականացնում է, վայրենացնում է թէ ներկայ սերունդը և թէ նոյն վայրենութեան, կոպտութեան, մոլեռանդութեան, իդիոտութեան սերմեր է ցցում և ապագայ սերունդի մէջ, որովհետև ներկայ անբարոյականացրած, լրբացրած սերունդը ապագայ սերունդի դաստիարակիչ և կրթիչ կը լինի։

Դիցուք մի ազգի մէջ նրա անկրթութեան, նրա փչացած բարք ու վարքերի, նրա դարևոր ստրկութեան պատճառով կան բազմաթիւ հարստահարողներ, վաշխառուներ, բռնաւոր, գազան բնաւորութիւններ, աւազակներ, գողեր, լրբեր....

Բայց այդ բոլոր վատ յատկութիւններ ունեցող մարդիկ, քանի որ նահապետական դրութեան մէջ են գտնվում, այնքան վտանգաւոր չեն հասարակութեան համար, որովհետև նրանք պարզ յայտնվում են, ինչպէս որ կան, նրանք հարկաւորութիւն և միջոց չունեն ծածկվել որ և է փայլուն դիմակով։

Բայց նոյն անբարոյական հասարակութեան զաւակները գնում են համալսարաններ և այնտեղ այնքան ուսում են ստանում միայն, որ մնալով նոյն անբարոյական մարդիկ, աւելի էլ ճարպիկ, աւելի ընդունակ են դառնում և բացի դրանից վերադառնում են բարձր ուսում ստացած մարդու փայլուն դիմակով ծածկված։

Եւ ահա ինչ տեսարան է ներկայանում մեր աչքի առջև։ Մենք կարծում ենք գործ ունենալ աւելի կրթված մարդու հետ, բայց յայտնվում է որ գործ ունենք բարձր ուսում ստացած աւազակների հետ, կրթված գողերի հետ, համալսարանական ուսում ստացած վաշխառուների և հարստահարողների հետ, դիպլոմաւոր կինտոների հետ, կանդիդատ տիտղոսներ կրող հինգ կոպէկի համար իրանց պատիւը ծախող,

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

—

Գ.

Հարութը Օրդուբաթի հրէայ ոսկերիչների մէջ միակ վարպետն էր, որ բացի ոսկերչութիւնից գիտէր և կնիքներ փորագրելու արհեստը։ Նա բաւական հարուստ էր, ինչպէս ամեն մի հրէայ, որ գոհարների և թանգագին մետաղների հետ գործ ունի։ Իշխանի անակնկալ այցելութիւնը, որի անունը միայն լսած էր, իսկ անձամբ չէր ճանաչում, սաստիկ վախեցրեց նրան։ Ո՞ր սատանան բերեց այդ թափառաշրջիկ ասպետին իր տունը, այն էլ գիշերը, երբ հարևանները բոլորը քնած էին։ Ի՞նչ էր ուզում նա։ Ինչ էլ որ լինէր, հրէան համոզված էր, որ մի բարի բան նրանից սպասել չէր կարելի։

Խրճիթը, ուր ներս տարաւ Հարութը իր հիւրերին, բաղկացած էր երկու փոքրիկ սենեակներից, որոնցից մէկը ծառայում էր որպէս մթերանոց և բովանդակում էր իր մէջ նրա տնտեսութեան բոլոր պարագայքը, անկարգ, խառնիխուռն կերպով ածված միմեանց վրա,—իսկ միւսը նրա ննջարանը, հիւրանոցը, խոհանոցը, մի խօսքով, ամեն ինչն էր։

—Բարով, հազար բարով, իմ աչքիս վրա, իմ գլխիս վրա, համեցէք, նստեցէք, ասաց հրէան խնդրելով նստել։

Զումռուդը և Աղասին մնացին ոտքի վրա, իսկ նրանց տէրը աչք ածեց իր չուրջը մի յարմար տեղ չը գտաւ նստելու համար։ Սենեակի յատակը բաւական ցած լինելով բակի յատակից, անձրևի ջուրը դրան շեմքից ներս էր թափվել և լճացել էր սենեակի մէջ։ Միակ տեղը, որ իր բարձրութեամբ ազատ էր մնացել այդ ջրհեղեղից, էր տան տիկնոջ սնդուկը, որ նա բերել էր որպէս օժիտ իր հօր տնից։ Նրա վրա նստեց իշխանը։ Զումռուդը և Աղասին դուրս գնացին, երբ նկատեցին, որ այլ ես իրանց տիրոջը պէտք չեն։ Անձրևը դադարել էր։ Գարնանային երկինքը այժմ պարզ էր հայելու նման։ Աստղերը ժպտում էին։ Փոթորիկը անցել էր, ինչպէս մի քմահաճ երեխայ, որ յանկարծ բարկանում է, աղմուկ, արտասուք և աղաղակ է բարձրացնում, և քանի րոպէից յետոյ կրկին հանգստանում է, սկսում է ծիծաղել։

Զումռուդը և Աղասին գնացին ձիաների մօտ, որ կապած էին բակում։ Նրանցից մէկը բարձրացաւ հարևանի կտուրի վրա, ուր խոտ էր դիզված, մի քանի խուրձ գողացաւ, բերեց, ցրվեց ձիաների առջև։ Յետոյ երկուսն էլ նստեցին հաւարունի վրա, սկսեցին ծխել։

Իշխանը դեռ նստած էր սնդուկի վրա։ Հարութը նրանից փոքր ինչ հեռու պլպըղել էր, մէջքը տալով պատին և չը համարձակվելով նստել, որովհետև գետինը թաց էր։ Տան տիկինը այդ միջոցին մի խեցեղէն ամանով սենեակում լճացած ջուրը հաւաքում էր և դուրս էր թափում։ Երկու երեխայ, միմեանց գրկած, պառկած էին ցեխի մէջ և ոչինչ չէին զգում։ Նրանց մայրը իր աշխատութիւնը մասամբ վերջացրել էր այժմ. սենեակում այլ ես ջուր չը կար, միայն սաստիկ ցեխ էր. պէտք էր չորացնել նրան։ Նա բոբիկ ոտներով, մերկ սրունքներով, ներքին հագուստը մինչև ծնկները վեր քաշած, ցեխը կոխ տալով, դուրս գնաց։ Մի րոպէից յետոյ նա վերադարձաւ, բերելով իր հետ, գոգնոցի մէջ ածած, ցամաք մոխիր, և սկսեց ցփռել յատակի վրա։ Այդ գործողութիւնը մի քանի անգամ կատարելով, յատակի վրա գոյացաւ մոխրի բաւական թանձր խաւ, որ ծծեց իր մէջ գետնի խոնաւութիւնը։ Յետոյ տան տիկինը տարածեց նրա վրա մի փսիաթ և փսիաթի վրա մի կապերտ։ Հիւրի օթեցը արդէն պատրաստ էր։ Չը նայելով այս բոլոր աշխատութիւններին, իշխանը չը կամեցաւ իջնել իր սնդուկից, ասելով, որ այնտեղ էլ լաւ է։ Կապերտի վրա նստեց Հարութը։ Կինը դեռ պտոյտ էր գալիս այս կողմ և այն կողմ, ինքն էլ չիմանալով, թէ ինչ պէտք է անել։ Ամենագլխաւոր հոգսը, որ մնացել էր նրան, այն էր, որ պէտք էր ոտները լուանալ։ Բայց այդ մասին չը մտածեց նա. միայն հագուստի ներքի փէշերը ցած թողեց, մերկ սրունքները ծածկվեցան, և այնպէս ցեխոտ ոտներով մօտեցաւ, նստեց իր երեխաների մօտ, որոնցից մէկը պառկած տեղից գլուխը վեր բարձրացնելով, սկսեց լալ։ Մայրը նրան հանգստացնելու համար մի սաստիկ ապտակ տուեց երեսին։ Երեխան աւելի ևս խստացրեց աղաղակը։ Նրա ձայնից միւսն էլ զարթնեց, և առանց գիտենալու պատահածը, սկսեց ձայնակցել իր եղբօրը։

—Նրան էլ, նրան էլ... ասաց հայրը։

Մայրը միւսին էլ խրատեց իր ապտակով։

Իշխանը տհաճութեամբ սպասում էր, որ երեխաները իրանց ձայնը կտրեն, որ կարողանայ խօսել տան տիրոջ հետ։ Այդ միջոցին մայրը գլուխը խոնարհեցրեց, յայտնի չէ, ինչ փսփսաց երեխաների ականջին, երկուսն էլ իսկոյն լռեցին։ Նրանք, իրանց կրկչոտ աչքերը լայն բացելով, նայեցին օտարական հիւրի երեսին և սատանայի նման մտան վերմակի տակը, կրկին պառկեցին։

—Ես քեզ մօտ գործով եմ եկել, Հարութ, խօսեց իշխանը։

—Տապանակ ուխտին թող ինձ կուրացնէ, եթէ սուտ եմ ասում.—մի սև փող էլ չունիմ, պատասխանեց հրէան, կարծելով, թէ եկել է փող խնդրելու։

—Ես եմ բերել փող քեզ տալու համար, իշխանը կտրեց նրա խօսքը։

Հարութի կնճռոտ դէմքը պարզվեցաւ։ Նրա աչքերում փայլեց մի տեսակ լոյս, որ կարելի է տեսնել քաղցած գայլի աչքերում միայն։

—Ինձ պէտք են մի քանի կնիքներ, Հարութ, և դրա համար ես քեզ առատ կը վարձատրեմ։

—Հարութը ձեր ծառան է, աղայ, Հարութը միթէ փող կառնէ աղայից կնիքներ շինելու համար, պատասխանեց հրէան կեղծ բարեմտութեամբ։

—Կնիքներ օտար մարդկանց անունով։—Հասկանում ես...

—Հասկանում եմ... կրկնեց հրէան խորհրդաւոր ձայնով։—Բայց թող չը նեղանայ աղան, Հարութը իր մատները կը կտրի ու այդպիսի բան չի շինի։

—Իւրաքանչիւր կնիքի համար կը ստանաս հինգ ոսկի։

Հրէան բացասական կերպով գլուխը շարժեց։

—Տասը ոսկի, աւելացրեց իշխանը։

Նա դարձեալ գլուխը շարժեց։

—Տասն և հինգ ոսկի։

—Անկարելի է, աղա, փողի համար չէ իմ խօսքը, ինչքան էլ կուզէք, աւելացրէք։ Եթէ կարելի լինէր, ես ձեզանից ոչինչ չէի առնի, և ինչպէս տեսցի, առանց փողի կը շինէի։ Այն էլ բաւական էր, որ աղան քաղցր աչքով կը նայէր ինձ վրա։

վարձկան անձնաւորութիւնների հետ....

Լաւ է բոլորովին բարձր ուսում ստացածներ չունենանք, քան թէ այնպիսիներ, որոնք միայն դրանով են զանազանվում հասարակ գողերից, աւազակներից, վաշխառուներից, հարստահարողներից, խաբեբաներից, խարդախներից,—որ աւելի ճարպիկ են քան թէ տգէտ գողերը, աւազակները, վաշխառուները և խարդախները....

Եւ այդ մեր բոլոր ասածները մենք փաստերով կարող ենք ապացուցանել: Ո՞վ է ահագին տոկոսներով փող տալիս,—բարձր ուսում ստացածը: Ո՞վ է իր կլիէնտին պաշտպանում և վերջը իր կլիէնտի բոլոր կայքերը, կալվածները իր ձեռքը գցում,—բարձր ուսում ստացածը: Ո՞վ է գիւղացիներին հարստահարում, աղքատացնում, օգուտ քաղելով իր թէկուզ աննշան պաշտօնական դրութիւնից,— բարձր ուսում ստացածը: Ո՞վ է առանց ստորագրութեան փողերը պարտք առնում, յետոյ իր պարտքը ուրանում,—բարձր ուսում ստացածը: Ո՞վ է կտակակատար լինում, յետոյ կտակը իր օգտի համար քանդում,—բարձր ուսում ստացածը: Ո՞վ է ամուսնութիւնից առուտուր դարձնում, պսակվելով առանց սիրելու հազարների վրա,—բարձր ուսում ստացածը: Ո՞վ է տները չորս անգամ աւելի թանգ գնահատել տալիս կաշառքներ տալով, որպէս զի գրաւ դնէ իր տները կապալների ժամանակ,—բարձր ուսում ստացածը: Ո՞վ է յանձն առնում այլ և այլ արքունի կապալներ և դառնացած ալիւր ու փտած կօշկատակեր տալիս,—բարձր ուսում ստացածը:

Լաւ է, ասում ենք, որ մի հասարակութիւն չունենայ համալսարանական մարդիկ, քան թէ ունենայ այդ տեսակներ, լաւ է մի հասարակութիւն բոլորովին չունենայ մամուլ, քան թէ ունենայ մի մամուլ որ ձայնակցում է ռամիկին, տգէտին, մոլեռանդութիւն, խաւարասիրութիւն քարոզում, մոլորեցնում, անբարոյականացնում, լըբացնում հասարակական կարծիքը....

Լաւ է մի հասարակութիւն չունենայ դպրոցներ, քան թէ ունենայ իգականներ, որոնք պատրաստում են սորուկ, խաբեբայ և վարձկան կանայք և արականներ, որոնք պատրաստում են ուսում առած սրիկաներ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԵԿԱՏԵՐԻՆՈԴԱՐԻՑ

—

4-ին դեկտեմբերի

Անցեալ օրերում պատահելով իմ մի բարեկամիս կրպակում, սկսեցինք խօսել զանազան բաների վրա. (պէտք է ասել, որ առուտուրը դադրած լինելով երկուսս էլ պարապ էինք.) խօսակցութիւններս երկարելով, մտանք ազգային հարցերի մէջ, թէև, ազգային խնդիրներով զբաղվել, կամ զանազան մտքեր յայտնելը վեր է մեր կարողութիւնից, բայց գրածների վրա դատելու չափ շնորհ կարելի է ունենք, թէև այդ ամեն ոք կարող է.—

Կրպակիս դրացին, ասում է խօսակիցս, նախանձում է իմ յաջողութեան վրա, ինչ էք ասում, ախար իմ ապրանքս նրա ապրանքից չէ, մի՞թէ այսպէս հայութիւն և ազգութիւն կը լինի. —Մի՞թէ, ասացի, դուք չը գիտէք որ այդ հայերիս ամենագլխաւոր յատկանիշն է. մի՞թէ չէք կարդում ամեն օր «Մշակի», «Մեղուի», «Արարատի», Սարգիս Ղ. Նազարեանցի, Ս. Գնունու և Քաղքցու յօդուածները. մի՞թէ չէք լսում ամեն օր հայհոյանքներ և գրպարտութիւններ. Խօսակցութիւններս վերջացաւ նրանով՝ որ երկուսս էլ համոզվեցանք, թէ հայերը միշտ եղել են այսպէս որ այս օրերին են հանդիպել, և պիտի լինեն՝ եթէ այսպէս շարունակեն.—Ուրիշ ազգերը միշտ աշխատում են ուղտը՝ լուի դարձնել և եթէ հնար է, այդ փոքր միջատին էլ անհետացնել, իսկ մենք հայերս, փոխանակ նրանց հետևելու՝ աւելի աշխատում ենք լուին փղից էլ մեծացնել, հասցնել մինչև այնպիսի բարձրութեան, որ ոչ ձեռքներս հասնի, և ոչ դունչներս. Մի՞թէ այս յիմարութիւն չէ.—

«Մշակի» և «Մեղուի» մէջ ծագած կրօնական վէճերի բացվելը՝ դեռ մէկ տարի է, սկսեալ առաջի համարից մինչև այժմ, ես ոչ մի անգամ հանդիպած եմ, թէ «Մշակը» կամենում է հայերին համոզել կրօնափոխութեան, կամ «Մշակի» հակառակորդները կոյր են՝ կամ ես մի և նոյն համարը չեմ ստանում. երևի պ. խմբագիրը երկու մամուլ ունի մի և նոյն համարների, «Մեղուին» ուրիշ գրուածներ է ուղարկում, իսկ մեզ ուրիշ. ամենևին խելքս չէ հասնում. Կարդում եմ «Մշակի» համարները, կարդում եմ և «Մեղուին». «Մշակի» մէջ միայն մի միտք է յայտնած սկզբից մինչև ցայժմ, այն է՝ «ամեն աղանդ, ամեն կրօն թող իր տեղը կենայ, ոչ ոք չէ վրդովում նրան, այլ ազգաւ հայ, և կրօնով զանազան աղանդները՝ պէտք է միանան և կոչվին մի հայ ազգութիւն».— Իսկ «Մշակի» երդուեալ թշնամի «Մեղուն» և նրա արբանեակները այլապէս են թարգմանում «Մշակի» միտքը, և փոխանակ ճշմարտութիւնը հաստատելու, խեղճ և ռամիկ ամբոխին մոլորեցնում՝ և նոցա, առանց այն էլ, տգէտ միտքը չփոթում և երկպառակութիւն են ցանում. Թէ ինչ է դոցա միտքը, այդ էլ չեմ կարող յայտնել, պէտք է խնդրել, Ս. Գնունուն, Սարգիս Ղազարեան Նազարեանցին, մեր Գալֆայեանցին, և աւելի «Մեղուի» աշխատակից Քաղքցուն. կարելի է մեզի համոզելու համար յայտնեն իրենց մութ գաղափարներին ինչ լինելը.

«Մեղուն» միշտ պնդում է, որ ուրիշ թղթակցութիւններ, կրօնական վէճերի մասին տպելու չէ, մինչև որ հարցը պարզելու մտքեր չը լինեն յայտնած, բայց մի և նոյն ժամանակ ժխտում է իր խօստումը, տեղ է տալիս զանազան տղայամիտ ցնդաբանութիւնների, պ. պ. Սարգիս Ղ. Նազարեանցին, Ս. Գնունուն, Գալֆայեանցին և այլն, և այլն. Պ. խմբագիր, ո՞ր մէկի գրած նամակի մէջ կար հարցը պարզած ճշմարտութիւն. պ. Սարգիս Ղ. Նազարեանցի նամակի մէջ բացի փողոցային յիշոցներից՝ ոչինչ չը կար, նորա սիրտը վիրաւորվել է «Մշակի» վրա մի քանի բուլղու համար, որը «Մշակը» չէ կամենում վերադարձնել, և նա դորա փոխարէն սկսում է հայհոյել, մի՞թէ այդ հայհոյանքը դուք դնում էք վիճաբանութեանց շարքում. ամօթ չէ ձեզ պէս մի գիտնականի:—Ս. Գնունին մի քրիստոնէական է գրել և նորա մէջ խեղճ բողոքականների և կաթօլիկների գլխին հազար մի տեսակ ցեխոտ բառեր է թափել, բայց մի և նոյն ժամանակ նուիրել է այդ գիրքը մեր ընդհանուր ազգի վեհափառ Հայրապետի անուան, ու նորանից մեծ ընդունելութիւն գտել: «Մշակը» չէ համակրել դորան, իսկ նա դորա փոխարէն սկսում է հայհոյել «Մշակին». մի՞թէ, դուք, փիլիսոփայ խմբագիր, հաշվում էք այդ հայհոյանքը վիճաբանութեանց շարքում. Պ. Գալֆայեանցը, «Մշակի» Եկատերինոդարի թղթակցին իրեն թշնամի հաշվելով, (որովհետև վերջինը «Մշակին» համակրում է, իսկ Գալֆայեանցը, «Մեղուի» գործակալ է, կարելի չէ...) նորան վիրաւորելու համար ձեզ համակրական նամակ է գրում, իբր թէ դուք պաշտպանում էք հայ ազգը և եկեղեցին որսող Ամիրխանեանցներից,*) մի՞թէ դուք այդ վիրաւորանքը հարցը պարզածի կարգին էք հաշւում և տպում. ահա, ինչ է ասում պ. Գալֆայեանցը...«Մենք ոչ թէ առանց կարդալու դարձնում ենք «Մեղուի» թերթերը, այլ մեծ համակրութեամբ ընթեռնում ենք, եթէ լինում է Ամիրխանեանցների նման մարդոց դէմ հայհոյանքներ և հակառակ յօդուածներ.» աֆերիմ, շատ մեծ հանճարի տէր է եղել Գալֆայեանը. շատ զարմանում եմ Գալֆայեանցի տղամարդութեան վրա, ամենևին չէի սպասում նրանից այդպիսի անմիտ և անկապ գրուածքի. Նա որ հայոց լեզուի ուսուցիչ է, մանուկներին մայրենի լեզուի, ազգութեան մէջ կրթող է, տեղացի ամենահարուստ աղաների բարեկամն է՝ սխալվում է իր մտքի մէջ և սկսում է ցնդաբանութիւններ դուրս տալ. Պ. Գալֆայեանց, մի՞թէ մենք փող ենք վճա-

*) „Մեղուն“ և նորա արբանեակները քաջ պաշտպան են հանդիսանում լուսաւորչական եկեղեցուն և նրա աւետարանին, բայց նայելով նոցա արարմունքին՝ նոքա ոչ թէ քրիստոնէի չափ հաւատք՝ այլ մինչև անգամ հրէայի չափ էլ չունեն. Մենք նոյնպէս լինելով լուսաւորչական եկեղեցու և նորա սուրբ-աւետարանի հարազատ զաւակ՝ բողոքում ենք մարդւոց դատաստանի առաջ նոցա դէմ, որ նոքա չը ճանաչելով աւետարանի խօսքերը թէ, „բարի արարէք ատելեաց ձերոց“ ցանում են երկպառակութեան սերմեր, աւետարանի հակառակ, խեղճ ժողովրդի մէջ. Այսպէս և շատ փաստեր....

Յետոյ նա սկսեց երկար ու բարակ պատմել, թէ ինքը ուխտ է դրել՝ երբէք կեղծ կնիքներ չը շինել: Թէ միանգամ սատանան մոլորեցրեց նրան և մի այսպիսի մեղք գործեց. այն օրից իր գործերը չեն յաջողվում, երևի, Աստուած բարկացաւ նրա վրա, և նրա խարդախութիւնը յայտնվեցաւ. Դատաւորը քիչ էր մնում, որ նրա ձեռքը պիտի կտրել տար. Ստիպվեցաւ ահագին կաշառք տալ և ձեռքի փոխարէն կտրեցին մօրուքը. Այդ էլ մի հրէայի համար շատ մեծ բան է. Մովսէսը հրամայել է մօրուքը չը խուզել. Եւ դրա համար հրէաները առանձին հարկ են վճարում պարսից խաներին, որ թոյլ տան նրանց մօրուք կրելու. Թէ ինքը առաջ շատ երկայն մօրուք ունէր, բայց այն օրից, որ խուզեցին, կարճացաւ.

—Ես հիմայ կերկարացնեմ քո մօրուքը, ասաց իշխանը փոքր ինչ խռովեալ ձայնով.

—Ինչպէս.

—Ահա այսպէս...

Իշխանը բռնեց նրա մօրուքից, որ շատ էլ կարճ չէր, սկսեց սաստիկ թափ տալ. Հրէայի գլուխը զարկվեցաւ պատին. Նա գոչեց.

—Վայ, վայ... կը շինեմ, թող տուր...

Կինը այս տեսնելով, ճիչ բարձրացրեց և վազեց ազատելու իր այրիկը. Իշխանը թողեց մօրուքը. Հրէան, որի գլուխը պատին զարկվելով, ուշաթափ էր եղած, կրկին զգաստացաւ, և դեռ աչքերը չը բացած, ասաց.

—Կը շինեմ, բայց քսան ոսկուց պակաս չեմ առնի.

—Անպիտան, դու խօ առաջ փող չէիր պահանջում, ասաց իշխանը ծիծաղելով.

—Այս մօրուքս որ այդքան քաշեցիք, դա ոչինչ չարժի, պատասխանեց հրէան ինքն էլ ծիծաղելով.

Իշխանը զարմացաւ անամօթութեան վրա.

—Ախար ձեր ծառան էլ ապտակ տուեց, աւելացրեց նա,—մի՛ս, որքան ծանր է անիծվածի ձեռքը...

Հարունը այնպէս էր խօսում այդ բոլորի վրա, կարծես, նա շատ կը վիրաւորվէր, եթէ նրան չը ծեծէին. Ոսկիները նրան մոռանալ էին տուել մարմնի ցաւերը. Նա խնդրեց իշխանից ցոյց տալ, թէ ինչ անուններով և ինչ տեսակ կնիքներ է կամենում.

Իշխանը հանեց իր ծոցից թղթերի մի մեծ կապոց, որոնց վրա դրոշմված էին քառասունի չափ կնիքներ զանազան ձևերով և զանազան տառերով. Նրանց մէջ կային եպիսկոպոսների, քահանաների, իշխանների, մէլիքների և տանուտէրների կնիքներ, հայերէն կամ պարսկերէն տառերով.

—Դրանցից մի քանիսը իմ ձեռագործն է, ասաց վարպետը ակնոցները քթի ծայրի վրա դնելով, և ուշի-ուշով քննելով կնիքները,—բայց սատանայի աշխատութիւն պէտք է այս բոլորին ճշտութեամբ նմանեցնելու համար.

Մի և նոյն ժամանակ նա իր մտքում հաշուեց այն խոշոր գումարը, որ պիտի ստանար քառասուն կնիք փորագրելու համար, և սրտի հրճուանքը թագցնելով, հարցրեց.

—Թող իմ տէրը չը բարկանայ համարձակութեանս վրա, փողերը երբ կարող եմ ստանալ.

—Կէսը այս րոպէիս, իսկ միւս կէսը՝ երբ աշխատութիւնը կը վերջանայ.

Հրէան առանց հարցնելու թէ ինչ նպատակով է իշխանը փորագրել տալիս այդ կնիքները, սկսեց բացատրել այն բոլոր վտանգները, այն բոլոր աշխատութիւնները, որ ինքը յանձն է առնում իշխանի պատուէրը կատարելու համար. Նա ասաց, թէ ինքը ստիպված կը լինի մի ամբողջ ամիս իր խանութը կողպել և տանը աշխատել, որովհետև այսպիսի աշխատութիւնը բազարում, հրապարակաւ չեն կատարում. Եւ այդ ժամանակ նա իրան կը ձևացնէ իբրև հիւանդ, տանը պառկած. Բայց որքան վնաս կը կրէ, երբ մի ամբողջ ամիս, գուցէ աւելի, նրա խանութը կողպված կը լինի. Այդ ժամանակ նրա ոսկերչութեան առևտուրը պիտի դադարի. Բայց այդ բոլոր դժուարութիւնները յանձն է առնում Հարունը միմիայն աղայի սիրտը շահելու համար, միմիայն աղային մի «լաւութիւն» անելու համար.

—Շնորհակալ եմ, պատասխանեց իշխանը,—բայց եթէ դու կը համարձակվես այդ գաղտնիքը երևան հանել, գիտցած եղիր, որ քեզ, այդ կնոջդ և այն երկու երեխաներիդ անպատճառ կը մորթեմ.

—Այդ ես գիտեմ... պատասխանեց հրէան խորհրդաւոր ձայնով.

Սակարկութիւնը վերջացաւ. Իշխանը յանձնեց կնիքների օրինակները և այն գումարը, որ կանխիկ պիտի վճարէր. Փայլուն ոսկիները բոլորովին շլացրին Հարունի և նրա կնոջ աչքերը, որը դեռ նստած երեխաների մօտ, լուռ լսում էր իր ամուսնի և պատուելի հիւրի խօսակցութիւնը.

Այդ ոսկիները իշխանը այն օր պարտքով էր վեր առել մի ագուլեցի հարուստ վաճառականից, այն պայմանով, երբ կունենայ, այն ժամանակ կը վճարէ. Բայց իշխանի որ և իցէ ժամանակ փող ունենալը շատ կասկածաւոր լինելով, վաճառականը սկզբում չը յօժարվեցաւ տալ. Բայց երբ իշխանը բռնեց նրա կոկորդից և սպառնացաւ գլուխը կտրել, ժլատը իսկոյն բաց արեց քսակի բերանը. Հարունը լսելով այդ պատմութիւնը, ծիծաղելով բացականչեց.

—Ա՜յ, լաւ բան էք արել, Աստուած է վկայ, շատ լաւ բան է.

—Բայց եթէ մի այսպիսի լաւ բան քեզ հետ անէին, դու, կարծեմ, շատ գոհ չէիր լինի.

—Օրհնած, ինձ մօտ ի՞նչ է մնացել. մի քանի շահի ունէի, բոլորը կորցրի, ում տուեցի, չը կարողացայ յետ առնել. տոկոսն էլ գլխի հետ կերան. Թո՛ղ հալալ լինի, հալալ...

Հրէան շարունակեց գանգատվել իր դրութեան վրա, թէ հազիւ է կարողանում ծայրը ծայրին կպցնել. ժամանակը վատ է, ամեն ինչ թանգ է. Այդ երեխաները նրան իսպառ կողոպտեցին, ուտում են, ուտում և երբէք չեն կշտանում. Այդ պատճառով շատ փօշմանել է իր ամուսնանալու վրա, բայց ինքը մեղ չունի, ամենևին միտք չունէր պսակվելու. Անիծվին հարևանները, հաւաքվեցան զօռով պսակեցին, և ինքը ընկաւ կրակ—ցաւի մէջ...

Վերջին խօսքերը սաստիկ վիրաւորեցին կնոջ սիրտը, և նա մոռանալով իր արևելեան ամօթխածութիւնը, թէ անվայել էր օտարների հետ կամ օտարների մօտ խօսել,—շառագունած դէմքով դարձաւ դէպի իշխանը, և կատաղութեամբ ասաց.

—Սուտ է խօսում, շան նման սուտ է խօսում... ես գիտեմ, թէ որտեղ են նրա փողերը...

Յետոյ նա սկսեց լաց լինել և արտասուքը աչքերում պատմել, թէ ամբողջ օրերով մնում է տանը քաղցած, երբ ամուսինը խանութից վերադառնում է, հարցնում է, թէ ինչու հաց չը բերեցիր, նա միշտ պատասխանում է՝ «մոռացայ». Եւ երբ ինքը շատ է խօսում, նա սկսում է ծեծել.

—Սուս կաց, Եսթեր, քեզ ասում եմ սուս կաց, անդադար կրկնում էր բարկացած ամուսինը.

—Չէ, սուս չեմ կենայ, դու իմ այս տեղը հասցրիր, և նա մատը դրեց իր կոկորդի վրա.

րում լրագրին հայհոյանքներ, կախեներ սովորելու և կարդալու համար. եթէ այդպէս է՝ ուրեմն փոխանակ 8 ր. «Մեղուին» տալու, աւելի քիչ գումարով կարող ենք գնալ ցիրկեր, գազանանոցներ, և ուրիշ ըմբշամարտութիւնների տեղեր, այնտեղ մենք աւելի մեծերին և լաւերին կարող ենք հանդիպել. բայց մենք, արդար քըրտինքով վաստակած փող ենք վճարում ոչ թէ յիմարութիւններ կարդալու, այլ ազգային կեանքի վրա լաւ լաւ յօդուածներ, լսել այս ճգնաժամիս մեր հեռաւոր ու արիւնակից ազգայինների կեանքը, ուրախանալ՝ երբ որ նրանք լաւ վիճակի մէջ են, և տրտմել ու օգնել, երբ որ նրանք նեղութեան մէջ են և օգնութեան կարօտ։

Կարծեմ հասկացաք, պ. Գալֆայեանց, փոխանակ մեզի համար գեղին տուն խնդրելու՝ խնդրեցէք նրանց համար, որոնք ազգի թշնամի, խաւարասէր և ազգային օգտաւէտ գաղափարների խանգարիչ են, որովհետև նրանցից ազատվել չէ կարելի մինչև չը գայ՝ Գաբրիէլ Խվանիչը։—(բստ ձեր)

Մի երկու խօսք էլ Քաղքցուն և Սարգիս Գընունուն։

Ցայտնի է, որ ֆէլիետօնիստին տուած է ազատութիւն իր գրուածների մէջ, բայց չէ՞ որ, մարդկութեան մէջ կայ ամեն բանի հետ և ազնուութիւն. դուք, պ. Քաղքցի, ազնուութեան նըշոյլ անգամ չունէք ձեր մէջ, որովհետև եթէ ունենայիք՝ փոխանակ վայր ի վերոյ հաչելուց, ազնուաբար կը հերքէիք մեր ասածները։ Ես աւելի ձեզ բան չունիմ ասելու, որովհետև իմաստունի խօսքին լսելով թէ, «անամօթից կամ փախիր և կամ լռիր»՝ ես էլ լռում եմ ձեզ վրա խօսելուց, իսկ ինչ կը վերաբերի «Մեղուի» խըմբագրին, որ ձեզիպէսների համար բացել է իր թերթը, խօսելը աւելորդ է, որովհետև ամեն մարդ գիտէ «Մեղուի» ընթացքը և յամառ բնաւորութիւնը. բաւական չէր, որ ամբողջ թերթը լցնում էր ամօթալի յօդուածներով, այժմ ֆէլիետօնով է կամենում իր ամօթը ծածկել։ Պ. Գընունին մեղադրում է «Մշակին», որ «Մշակը» իր թերթի մէջ տեղ է շնորհել Ամիրխանեանցին և Մելիքզադէին, յանդգնում է մեղադրելու, որ «Մշակը» խաբել է Մելիքզադէի 200 տարուց յետոյ բոլոր հայերին բողոքականացած երազով՝ այժմէն սկսել է պաշտպան կանգնել բողոքականաց։ Պ. Գնունի, ինչ էք կարծում ձեզ, ինչ էիք մի քանի տարի առաջ, և ինչ էք այժմ... մարդս լինելով միշտ փոփոխական, կարող է և ամեն բան նորանում կատարվել, 200 տարի, լաւ մտածեցէք... ուրեմն մենք մարգարէների գրուածքներին չը հաւատանք, ուրեմն սուտ է, ,,գայլք և գառինք ի միասին ճարակեսցին''

խօսքերը, մի և նոյն ժամանակ խելքերուդ մէջ տեղաւորեցէք, որ ամեն մարդ ունի իր ազատ գաղափարը, իր մտքի ծնունդները, ինչ կամենայ՝ այն կարող է խօսել և գրել. Մելիքզադէն ռօմանիստ է, բանաստեղծ է, նա ազատ է ամեն բան ստեղծելու և գրելու, իսկ կրիտիկոսի պարտաւորութիւնն է հերքել, եթէ կան նորա մէջի եղած անճշտութիւնները. արէք մի այդպիսի բան, և ամենքս շնորհակալ կը լինենք ձեզնից. բայց առանց փաստի ամբողջ երեք չորս թերթ լցնել սուտ ու պատիր գրուածք՝ դա տմարդութիւն է. եթէ ֆէլիետօնիստին տուած է ամեն յիմարութիւններ դուրս ցնդելու, ինչու, ուրեմն չէ տուած մի և նոյն ժամանակ բանաստեղծին գրելու իր մտքից ծնուած գաղափարները, որոնց համակրեցին բոլոր հայերը, դուք էլ, պ. Գնունի, և ոչ միայն հայերը՝ այլ և օտար ազգերը։ ,,Խենթը'' վէպը, այսօր իրանց մայրենի լեզուով թարգմանած լինելով մեծ համակրութեամբ կարդում են. այս ձեզ յայտնի է, թէ ոչ։—

Ո՞վ ուրանում է մեզնից, որ մինչև այժմ լուսաւորչական եկեղեցիով էին պարծենում բոլոր հայերը, ո՞վ է ուրանում, որ մեր սուրբ նախահայրերը Հայաստանեայց եկեղեցու սուրբ խաչը ձեռքներում բռնած գնում էին պատերազմ, ազգութիւն և կրօն պաշտպանելու համար. մենք ուրացած չենք և ուրանալու էլ միտք չունենք, բայց այն դարերը անցել են. այժմեան լուսաւոր դարում, երբոր հայկական խնդիրը 500 տարի քնելուց յետոյ զարթել է՝ և երբոր Եւրոպայի լուսաւոր տէրութիւնք կամենում են պաշտպանել մեր դատը՝ մենք փոխանակ մեր այլադաւան եղբայրներին սիրելու և մեզ միացնելու, հալածում ենք, մեզի հետ եղբայր և ազգութիւն չենք կամենում ճանաչել։ Եթէ մենք մի քանի տարի առաջ սկսած լինէինք նոցա սէր ցոյց տալ, նոցա հետ միանալ—կամ միացնել, այսօր, մի դաւաճան Տատեան, կամ մի տաճիկ կառավարութիւն կը յանդգնէր հայերիս 17% հաշուելու. խոստովանեցէք, «Մեղուի» արբանեակներ, որ այս ճշմարտութիւն է, և դուք յամառում էք, չէք կամենում լիզել ձեր թքածը. տեսէք ընթերցող, հայերիս եսամոլութիւնը, մինչև ո՞ր աստիճան ծայրահեղութեան է հասել.—

Թող վերջանան այս վէճերը, բաւական է որքան զզուեցան ընթերցողները, նոր տարի է գալիս, ինչ հաշիւ և համար պիտի տայ «Մեղուն» գալոց տարում այս տարվայ համար. փոխանակ լուսաւորութեան շաւղի մէջ քայլերը յառաջացնելու փոյթ կալնելու՝ այլի գործերով զբաղելու, խեցգետնի պէս յետ մնաց, յամառեց կրօնական մոլեռանդութեան մէջ, դարձաւ «խաւարասէրների» օրգան, և դեռ ո՞վ գիտէ, թէ մինչև երբ պիտի յամառած մնայ։—

Հայ-լուսաւորչական

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այժմ Փարիզում յաճախ են լինում բանւոր կ ա ն ա ն ց ժողովներ։ Կանանց մէջ խօսողներից գլխաւորներն են Լուիզ Միշել և Մինկ։ Առաջինը աքսորված էր կալեդօնիա կօմունայի գործերին մասնակցելու պատճառով։ Տիկին Միշել պահանջում է կանանց համար հաւասար իրաւունքներ մարդկանց հետ։ «Հրաժարվեցէք ամուսնութիւնից և ընտանիքից, ասում է նա կանանց, և տղամարդիկ ձեզնից կախված լինելով, ստիպված կը լինեն տալ ձեզ բոլոր հասարակական և քաղաքական իրաւունքները»։

* * *

Այս օրերս վախճանվեցաւ Փարիզում տիկին Թիէր։ Նա վաթսուն և երկու տարեկան էր և իր մարդու մահից յետոյ միայն երեք տարի ապրեց։

* * *

Մեզ պատմում են մի իրողութիւն, որ լաւ հասկացողութիւն է տալիս մեր հայ-կաթօլիկ կղերի մոլեռանդութեան մասին։ Մի հայ կաթօլիկ մանկաբարձ կին Արտուինի մէջ կանչված է լինում մի ծննդկան հայ-լուսաւորչական կնոջ մօտ։ Մանկաբարձ կինը ընդունում է հրաւէրը և հարկաւոր օգնութիւն է տալիս ծննդկանին։ Միւս օրը հայ-կաթօլիկ հոգևորականութիւնը հրաժարեցնում է խեղճ մանկաբարձ կնոջը կաթօլիկ եկեղեցու գրկից, ասելով որ օգնութիւն տալով լուսաւորչական հայ ծննդկան կանանց նա նպաստում է աշխարհիս երեսի վրա հերետիկոսների բազմացնելուն։

* * *

ԱԽԱԼՑԽԱՑԻՑ մեզ գրում են, որ այդ քաղաքի երկու նշանաւոր անձինք, իրանց բան ու գործը թողած, ամբողջ օր ման են գալիս՝ տնից տուն և խանութից խանութ և յորդորում են բնակիչներին չը գրվել «Մշակին», այլ գրվել «Մեղուին»։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Կ. ՊՕԼԻՍ, 15 դեկտեմբերի։ Ալէքօ-փաշա հրաժարականի մասին խնդիրք տուեց։ Ֆինանսական յանձնաժողովը մերժեց Պատերդօրֆի ծրագիրը։

ՕԴԷՍՍԱ, 14 դեկտեմբերի։ Դեկտեմբերի 13-ին երեկոյեան Օդէսսայում, Տիրասպօլում, Կիշինեվի մէջ և ամբողջ Բէսարաբիայում զգալի եղաւ երկրաշարժի սաստիկ հարուած, որ տևեց մի վայրկեան։ Վերի յարկերում կահկարասիները տեղից շարժվեցան։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 դեկտեմբերի։ Շուտով հրատարակվելու է տէրութեան կարգադրութիւնը, որի զօրութեամբ, ինչպէս հաղորդում է ,,Голосъ'' լրագիրը, կը սահմանվի պետական բանկին պարտքի յաջորդաբար հանգցնելու միջոցը։ Հանգուցումը կը կատարվի ութ տարվայ ընթացքում, սկսած 1 յունվարից 1881 թւի, յիսուն միլիօն րուբլ տարեկան հատուցմամբ։ ,,Голосъ'' հաղորդում է որ գլխաւոր և մաքսական տուրքերի բարձրացնելը կը ծածկի այն պակասը, որ կարող է գոյանալ աղի վրա ակցիզի վերցնելուց։ Արտասահմանեան աղից վերցվող մաքսի պակասեցնելը դարձեալ երկու միլիօն րուբլու տարեկան աւելացած կը տայ պետական գանձարանին։

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ, 15 դեկտեմբերի։ Այստեղ տեղի ունեցաւ ջրանցքի հանդիսաւոր բացումը։

ԼՕՆԴՕՆ, 15 դեկտեմբերի։ Ասում են որ Անգլիան դիտաւորութիւն ունի առաջարկել մի նոր կօնֆէրէնցիա Թիւրքիայի և Յունաստանի պատգամաւորների մասնակցութեամբ, եթէ Թիւրքիան մերժի միջնորդ դատարանի ծրագիրը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 15 դեկտեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 50 կ., երկրորդ 93 ր., երրորդ 93 ր. 25 կ., չորրորդ 93 ր. ներքին առաջին 5% փոխառութեան տոմսակը 225 ր. 50 կ., երկրորդ 219 ր., արևելեան առաջին 90 ր. 75 կ., երկրորդ 90 ր. 75 կ., երրորդ 90 ր. 62կ., ոսկի 8 ր. 6 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 24,12 պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Համբուրգի վրա 209 մարկ 50 պֆ., Փարիզի վրա 259 ֆրանկ, 25 սանտիմ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 14 դեկտեմբերի։ ,,Herold'' լրագրի հաղորդութիւնը, իբր թէ Լօզօվօ-Սեվաստօպօլսկայա երկաթուղու Սլավգօրօդսկայա կայարանի մօտ ռէլսների տակ փորված է եղել, սխալ է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

—Սուտ է խօսում, աղայ, ես նրան երբէք չեմ ծեծել. թող Աստուած իմ ձեռքը չորացնէ, եթէ միանգամ գոնէ նրան ծեծած լինեմ։

—Չես ծեծել, հէնց այսօր ծեծեցիր։ Հիմայ ցոյց կը տամ... ասաց կինը սպառնալից դէմքով, և բոլորովին մոռանալով իրան, մօտեցաւ իշխանին։ Նա գլուխը թեքեց, ցոյց տուեց իր գեղեցիկ երեսը, որի վրա երևում էին մի քանի կապոյտ նշաններ։ Ցետոյ նա շտապով բաց արեց շապիկի օձիքը, մերկացրեց իր թիկունքը, այնտեղ ևս կային մի քանի կապոյտ նշաններ։ Իշխանը բոլորովին հիացաւ, տեսնելով այդ հարուստ, սքանչելի մարմինը կեղտոտ ցնցոտիների մէջ։

Բայց Հարունի բարկութեանը չափ չը կար. նրա շիլ բիբերը բոլորովին թաղնվեցան աչքերի կոպերի տակ։ Նա իր մտքում ասում էր. «հիմայ խօ կը գնայ այդ մարդը, ես այն ժամանակ քո կապուտակների թիւը կրկին կաւելացնեմ»...

Եաթերը, կարծես, գուշակեց նրա միտքը և կնիկների սովորական թուլութեամբ, տեսնելով իր առջև մի գերազանց ուժ, աշխատեց նրա մէջ պաշտպանութիւն գտնել ամուսնի բռնութեան դէմ։

—Դու դրա վիզը կը կտրես, երբ միւսանգամ կը ծեծէ ինձ, այնպէս չէ, հարցրեց նա իր գեղեցիկ, անբախտութեամբ լի աչքերը դարձնելով դէպի իշխանը։

Իշխանին խիստ անախորժ էր դատաւոր լինել մի այսպիսի ընտանեկան կռուի, բայց մանկահասակ կնոջ վրդովմունքը, նրա թշուառութիւնը և ծերունի ամուսնի անգթութիւնը այն աստիճան ազդեցին նրա վրա, որ պատասխանեց.

—Կը կտրեմ...

Ծերունի հրէան սարսափեց։

—Եաթեր, ի սէր Աստուծոյ, գոչեց նա աղբալի ձայնով,—ես աղբ կուտեմ, գլուխս քարին կը տամ, ես քեզ էլ չեմ ծեծի, ինչ որ ուզես կանեմ, միշտ իւղ, մեղր, փլաւ կուտացնեմ...

Եաթերը այս խօսքերից ուրախացաւ և մի գըրաւիչ ժպիտով, որի մէջ արտայայտվում էր և՛ անխածութիւն և՛ շնորհակալութիւն, մօտեցաւ իշխանին, և բռնելով նրա աջը, սեղմեց իր վարդագոյն շրթունքի վրա։ Կնոջ վարմունքը ամենևին օտարոտի չը թւեցաւ նրա ամուսնին, որովհետև այս կողմերում սովորութիւն էր կնիկներին ի նշան յարգանքի համբուրել տղամարդերի ձեռքը։

Հարունը ճշմարիտ էր ասում, որ ինքը ակամայ ամուսնացաւ։ Փողի սէրը բոլորովին կուլ էր տուել նրա սիրտը. կնոջ համար ոչինչ չէր մնացել։ Վաթսուն և հինգ տարեկան հասակում նա ամուսնացաւ տասն և վեց տարեկան Եաթերի հետ։ Կինը այժմ քսան և մէկ տարեկան էր, իսկ ինքը բոլորովին ծերացած։ Խանդոտ ծերունին պահում էր Եաթերին իր այրի քրոջ պահպանութեան ներքոյ, որը սատանայի նման հսկում էր նրա վրա։ Այս գիշեր մի գիպուածով նա տանը չէր, գնացել էր իր ազգկայ մօտ։ Եթէ տանը լինէր, Եաթերը նրա մասին էլ շատ գանգատներ կանէր իշխանին։ Այդ պառաւը նրա հոգին առնում էր, չէր թողնում ջահել տղերքի հետ խօսել, չէր թողնում մենակ տնից դուրս գնալ... Եաթերը շատ անբախտ էր, Եաթերը մի լաւ օր չէր տեսնում... Ցուգիթների այդ գեղեցիկ, մանկահասակ քոյրիկը այրվում, տանջվում, խորովվում էր երկու պառաւների ճանկերի մէջ... և նրա սրտի բոլոր տանջանքները կարելի էր նկատել նրա վշտացած, գունաթափ դէմքի վրա։

Գիշերից բաւական անցել էր։ Այժմ Հարունին անհանգստացնում էր ոչ թէ կնոջ անզգամութիւնը, այլ գլխաւորապէս այն միտքը, թէ ինչ պէտք էր անել անտանելի հիւրի հետ։ Պահել նրան իր տանը չէր կարող, իսկ այն ուշ, գիշերային պահուն դուռը բաց անել նրա առջև, այդ ոչ միայն անկարելի էր, այլ իր երկրի հիւրասիրական սովորութիւններին բոլորովին հակառակ։ Բայց ինչով հիւրասիրել նրան։ Չը նայելով որ այն օր ուրբաթ էր, չը նայելով որ ուրբաթ օրը ամեն մի հրէայի տնում նախապէս պատրաստվում են շաբաթվայ բոլոր կերակուրները, իսկ իր տնում ոչինչ պատրաստութիւն չը կար։ Ուրեմն, պահելով հիւրին իր տանը, նա պիտի արդարացնէր Եաթերի գանգատը, թէ հրէաների մէջ ամենահարուստ ամուսինը իր կնոջը քաղցած էր պահում։ Այս պատճառով Հարունը շատ ուրախ եղաւ, երբ իշխանը հրամայեց նրան յայտնել ծառաներին, որ ձիանները պատրաստեն։

—Մի՞թէ իմ տունը արժան չէ ձեզ մի գիշեր անցկացնելու համար, ասաց նա կեղծ քաղաքավարութեամբ։—Այժմ ո՞ւր կարող էք գնալ, շատ ուշ է։

—Չեմ կարող մնալ, պատասխանեց իշխանը։

—Մնացէք, խնդրում եմ... աղաչում էր Եաթերը այնպիսի մի ձայնով, որ կարող էր ազդել ամեն մի երիտասարդ սրտի վրա։

Հարունը թեքվեցաւ և այնպէս պարզ փսփսաց կնոջ ականջին, որ բոլորը լսեց իշխանը.

—Դու չես հասկանում, յիմար, որ հրէայի տունը, հրէայի հացը պիղծ է քրիստոնեայի համար։

—Ես նրա համար մաքուր անկողին կը պատրաստեմ, ասաց կինը լսելի ձայնով, ուշադրութիւն չը դարձնելով, որ այրը նրա հետ ծածուկ է խօսում։

—Շնորհակալ եմ, Եաթեր, ասաց իշխանը դառնալով դէպի կինը,—ցաւում եմ, որ չը պիտի կարողանամ մնալ. մի անհրաժեշտ գործ ստիպում է ինձ հեռանալ այստեղից։ Բայց խօսք եմ տալիս, երբ միւսանգամ կը գամ կնիքները առնելու, գիշերը հիւր կը մնամ ձեզ մօտ։

Հարունը առանց սպասելու իշխանի հրամանին, դուրս եկաւ խրճիթից ծառաներին պատուիրելու, որ ձիանները պատրաստեն։ Այդ միջոցին Եաթերը մօտեցաւ իշխանին, և նրա աջը բռնելով իր դողդոջուն ձեռքերի մէջ, կրկին սեղմեց իր վառված շրթունքների վրա, ասելով.

—Ես ձեզ շատ բաներ ունէի խօսելու... խիստ շատ բաներ... Ափսոս, որ չը մնացիք...

Խեղճ կնոջ աչքերում երևացին արտասուքի կաթիլներ։

Դրսից լսելի եղաւ Հարունի հազալու ձայնը, որ նշան էր, թէ ահա գալիս եմ։ Կինը հեռացաւ իշխանի մօտից։

—Լսում ես, Հարուն, ուղիղ մէկ ամսից յետոյ կնիքները պէտք է պատրաստ լինեն, քառասուն հատ։

—Լսում եմ, աղայ, միամիտ կացէք։ Հարունը մի աշխատութիւն երբ յանձն առեց, իր ժամանակին կը կատարէ։

—Մնացէք բարեաւ, Եաթեր։

Այր և կին դուրս եկան հիւրերին ճանապարհ դնելու։ Երբ նրանք փոքր ինչ հեռացան, Հարունը ասաց Եաթերին.

—Ես էգուց առաւօտեան քո հոգին կառնեմ...

—Կանչեմ... կանչեմ աղային... սպառնացաւ կինը բարկանալով։

—Չէ... չէ... մի կանչիր, թէ Աստուած կը սիրես, մի կանչիր...

—Տես, այդպէս կատու կը դառնաս...

(Կը շարունակվի)